



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## **Universitätsbibliothek Paderborn**

### **Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis Et Breviarii Romani**

In quibus origo cuiusque Ritus, Causæ historicæ, vel mysticæ, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, Obligatio, & exquisitus Vsus, additis opportunè Decretis omnibus S. Rituum Congregationis, quàm breuissimè explicantur

**Gavanti, Bartolommeo**

**Antverpiæ, 1646**

De præparatione Sacerdotis celebraturi. I.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-40214**

COMMENTARIA  
IN RVBRICAS  
MISSALIS ROMANI.  
PARS SECVNDA.

Ritus seruandus in celebratione Missæ.



ALTERA pars Rubricarum generalium in duo capita diuiditur: quorum alterum ea complectitur, quæ ad integram & accuratam Missæ celebrationem spectant,

nempe Ritus, & Cærimonias: alterum ea continet quæ scitu sunt necessaria, ne malè celebratio fiat, videlicet Defectus occurrentes; quibus & adhibentur remedia. Sufficiens ergo huius Partis est diuisio, vt ritè semper & malè numquam celebretur.

De præparatione Sacerdotis celebraturi. I.

**I**<sup>a</sup> Sacerdos celebraturus Missam, præuia Confessione sacramentali, quando opus est, & saltem<sup>b</sup> Matutino cum Laudibus absoluto, orationi aliquantulum vacet, & c<sup>c</sup> Orationes inferius positas pro temporis opportunitate dicat. Deinde accedit ad locum in Sacristia, vel alibi præparatum, vbi paramenta, aliæq; ad celebrationem necessaria habentur: <sup>a</sup> accipit Missale, perquirat Missam, perlegit, & signacula ordinat ad ea quæ dicturus est. Postea<sup>c</sup> lauat manus, dicens Orationem inferius positam. Deinde<sup>e</sup> præparat Calicem (qui debet esse vel aureus, vel argenteus, aut saltem habere cuppâ argenteam intus inauratam, & simul<sup>b</sup> cum Patena itidem inaurata, <sup>b</sup> ab Episcopo consecratus: super eius os<sup>l</sup> ponit Purificatorium mûdum, & super illud Patenam<sup>l</sup> cum Hostia integra, quam leuiter extergit, si opus est, à fragmentis, & eam tegit<sup>m</sup> parua Palla lineæ, <sup>n</sup> tum Velo serico: super velo ponit<sup>o</sup> Bursam coloris paramentorum, intus habentem<sup>p</sup> Corporale plicatum: quod ex lino tantum esse debet, nec serico vel auro in medio intextum, sed totum album, & ab Episcopo, vel alio habente facultatem, <sup>q</sup> simul cum Palla benedictum.

L

a Sacer-

a *Sacerdos.*] Ita dictus est quasi sacra dans, vel sacra dos, id est, ipsamet sanctitas, vel sacer dux, vel sacra docens: nam docere debet verbo, ducere exemplo, sanctus esse, & sacra alijs dare, vt sancti fiant.

De confessione Sacramentali dicemus infra, cum de defectibus animæ. Hoc loco monebo tantum, ne Sacerdos indutus Sacerdotalibus indumentis confiteatur, sed antequam ea vestiat: hoc enim magis decet: quod & notauit *Didacus Murilius in Scala spiritali p. 1. lib. 3. cap. 13.*

b *Matutino cum Laudibus.*] Missam ante Matutinum ne præsumamus dicere, apertè his ipsis verbis vetuit *Innocen. IV. ad Episc. Tuscul. can. 11.* Recenset *Barbosa de Potest. Episc. p. 2. alleg. 24. num. 15.* auctores viginti, quos ipse sequitur, negantes, esse peccatum mortale, celebrare Missam ante Matutinum; & ibidem numerat alios decem & nouem, quibus addi debet *Francol. de Tempore Hor. Canon. cap. 42.* affirmantes esse peccatum mortale; inter quos duo Sancti numerantur, S. Antoninus, & S. Raymundus. excusat autem iusta causa, *Silu. v. Missa r. quest. 6.* Quid facies, pie Lector, in re tam dubia, in qua totidem sunt hinc inde auctores, pro affirmatiua sanctiores; præterea verò duo summi Pontifices, Innocentius IV. & Pius V. qui collocauit hunc inter defectus grauiores *tit. 10. de Defectibus num. 1.* inter eos defectus, qui de communi Doctorum sententia non accidunt sine culpa mortali de suo genere? Ego certè tutiorem, quæ in Rubrica est, sequor libentiùs sententiam.

c *Orationes inferius positas.*] Scilicet Antiphonam, *Ne reminiscaris*, quæ in Duplicibus duplicatur; & pariter

ante eas Missas quæ ritu Duplici celebrantur, hoc est, cum vnica Oratione; siue sit Votiuua pro re graui, siue pro Defunctis (quamquam pro Defunctis, omitti possunt Antiphona & Psalmi, vt dicemus infra) & tempore Paschali additur *Alleluia.* Psalmos quinque habes cum Orationibus, *Quam dilecta tabernacula*, &c. de quibus mentio est apud *Microlog. cap. 1. §. 23.* vt interius, inquit, & exterius Sacerdos summo Sacerdoti placere valeat. Addit *Innocen. III. lib. 1. cap. 47.* vt quidquid immundum quinque sensuum transgressione commisit Sacerdos, quinque Psalmorum oratione detergat: quædam enim continentur in ipsis, quæ rectè conueniunt celebraturis Missam, vt legenti patet. eosdem hoc loco instituit *Cælestinus I. ex Duran. lib. 4. cap. 2.* *Microlog.* vnã tantum Orationem pro peccatis nouit, *Innocentius III.* plures, quæ, inquit, manifestè pertinent ad impetrandam cordis & corporis munditiam, & munimen. ex quo conijcio, de iisdem Orationibus cum loqui, quæ apud nos sunt in vsu. Numero sunt septem, iuxta numerum petitionum Orationis Dominicæ, ad septiformem gratiam Spiritus sancti obtinendam. Has ego legi in *Missali M. S. Vaticano ante 300. annos scripto, volum. 4743.* Oratio, *Conscientiæ*, est. *Ambrosiana, ex Pamelio, in Sabbato. Domin. 5. Aduen. Ambrosiano more.* Septem autem versus præcedentes respondent iisdem septem Orationibus. Cum autem habeatur in titulo & Rubrica, *Pro temporis opportunitate*, inde patet, nullum esse peccatum, si celebraturus eas omittat: & communiùs omittuntur ij Psalmi à Sacerdotibus. d *Accipit Missale.*] Nec sine libro

Missã

Missæ celebranda est; aliàs grauius peccatur, *Nazar. cap. 25. num. 85. Azor. lib. 10. cap. 29. quæst. 4.* Neque aliud Missale, nisi Pij Quinti, adhiberi potest à Romanis, ex eiusdem Pij Bulla. Conuestitur Missale ab accuratioribus proprio integumento coloris Missæ conuenientis, tum ad decorem, tum ad reuerentiam in eo contentorum. Quod autem hoc loco iubetur, vt perlegatur Missa, siue prælegatur, eo sine dicitur, vt, si mutanda sit Oratio, maximè secreta, quæ sit eadem cum alia, puta commemoratio- nis & Festi, opportunè mutationi sit prouisum; & præterea ne accidat error in prolotione verborum, cum scandalo auditorum.

e *Lauat manus.* ] Vt spiritualiter mundet actus, *Innocent. III. lib. 1. cap. 49.* & propter reuerentiam tanti Sacramenti, *Duran. supra cap. 3.*

f *Præparat Calicem.* ] Calix à voce Græca κάλιξ, ex *Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 2.* ab aqua calida dictus, vt aiunt *Varro lib. 4. Latin. lin. & Festus lib. 3.* quam vino mixtam habebant veteres in deliciis, vt *Persius docet.* Vel ab alia voce Græca χαλδὴν, quæ lignum significat, *Isid. lib. 20. Orig. cap. 5.* nam ex ligno, ait, fiebant calices. Porro in Calice argenteo consecrassè dicitur Christus à *Baronio, ex Beda, anno 34. nu. 63.* Vereor tamen, ne Calix hic, in quo, vt narrat idem *Beda*, seruatur spongia potus aceti ministra, & habet duas an- las hinc inde, adhibitus fuerit potius ad potandum Christum felle & aceto, quàm ad vltimam cœnam. Valentia venerantur Calicem lapideum alium pretiosum ex Agatha, quam vocant, quo dicunt usum fuisse Christum in vltima Cœna. *Lege Carthagenam de Euchar. Homil. 26. A'jahòv* Latine

bonum; & quid bonum eius, nisi vinum huius Calicis germinans Virgines? *Zachar. 9.* inde mos inoleuit, quòd non in alio vase quàm in Calice Sanguis consecratur, ex *Pascha- sio de Sanguine & Corpore Domini cap. 20.* Vasculum dixere Patres *Concil. Tribur. cap. 18.* Vas mysticum, *Synesius Constit. 2.* Poculum, *Clemens lib. 8. Constit. cap. 15.* Poculum sanctum, *Nazian. Orat. 25.*

Ligneos autem adhibuere Calices Apostoli, *Honor. in Gemma lib. 1. c. 89.* deinde vitrei decreti sunt à *Zephyri- no, apud Damasum in eius Vita: & Calicem vitreum fractum à sancto Do- nato Aretino restitutum habes in lib. 1. Dial. S. Greg. cap. 7.* Sed & tunc temporis argentei erant in vsu apud aliquos, vt notat *Baron. in Notis Mar- tyrol. 7. Augusti, ex August. Epist. 165.* Urbanus argenteos & aureos instituit, *de Consecr. Dist. 1. cap. Vasa. ex Concil. Triburiensi cap. 18.* non ex ære neque auricalcho fiant, ne ærugo generetur, neque vomitus prouocetur; potius ex stanno, ead. *Dist. cap. Vt Calix. ex Conc. Rhemenfi cap. 6.*

Octo angulis formabantur, ex *Prudentio apud Bulengerum lib. 2. cap. 20.* imaginibus etiam decorabantur; quos effigatos historia pastoris & ouis docet, *Tertull. de Pudicit. cap. 7. & 10.* & Imaginatos Calices idem appellat *S. Remigius* in suo testamento. quid? idem inscripsit in Calice proprium nomen citra vanitatem, *apud Surium Tom. 1.* Calicem verò gemmarum misit *Epiphanius Constantinopolim* ad *Hormildam.* vnde etiam in *Ord. Rom.* paratoria dantur, id est, capsæ, ad Calices recondendos. Solebat (quod doleo) dicere *S. Bonifacius Martyr*, & *Episcopus Ultraiectensis: Quondam*

aurei Sacerdotes utebantur ligneis Calicibus, nunc lignei Sacerdotes aureis Calicibus, *VValaf. Strabo cap. 24. & in cap. Vasa.*

g *Cum Patena.* ] Patena, seu patina; vox tamen prima est frequentior. Discus in *Liturgia S. Iacobi* appellatur. A patendo est dicta, *Amal. lib. 3. cap. 27.* vel quia patula est, *VValaf. cap. 24.* vel quia dispanis patentibusque oris sit, *Isidor. lib. 20. Orig. cap. 4.* Patenæ verò eiusdem fuere materiæ cum Calicibus. Forma earundem nunc multò minor quàm antiquarum: nam erant *apud Damasum in Vita S. Siluest.* ponderis quindecim vel triginta librarum, cum multi in Missa communicarent. Patena adhibita tunc temporis pro Pyxide.

h *Ab Episcopo consecratus.* ] Habetur consecratio hæc in *Ordine Romano*; & durat consecratio, donec frangatur, vel intus de nouo auro liniatur, *Suar. disp. 81. sec. 7.* idcirco Calix & Patena vocantur vasa sacra à *Sixto de Consec. Dist. 1. cap. In Sancta.* & vngi Calicem expressè iussit *Siluester, ex Innocentio III. in Epist. decret.* Hinc fit, quòd non omnibus licet hæc vasa tangere. non licuit Subdiaconis ante Concilium Laodicenum; vbi *cap. 21.* iisdem interdicitur eorum contactus. fuit concessus in *Braccar. I. cap. 28.* inferioribus autem alijs negatus in *Conc. Rom. II. cap. 9.* nisi mappula adhibita, *iuxta Ordinem Rom.* An verò sub mortali? negat *Bonac. disp. 4. quæst. ult. pnn. 9. num. 20.*

i *Ponit Purificatorium.* ] Neque nomen Purificatorij, neque rem apud antiquos de ritibus Scriptores inueni. *Duran. lib. 4. cap. 55.* perfusionem digitorum appellat purificationem; & inde Purificatorium ad extergen-

dum digitos perfusos, & Calicem, dictum esse patet. *Burchard.* vocat Purificatorium.

Querunt, An sit benedicendum; negat *Suarez 3. p. disput. 81. sec. 3. Quarto.* nec in Ritualibus inuenitur benedictio propria, sicuti neque Veli, neque Bursæ Corporalis, de quibus statim dicemus. Ratio esse potest, quia sine his videbatur Sacrificium non incommodè fieri posse. utebantur enim paruis mantilibus à Manipulo diuersis, ad tergendas manus, & mappulis quibusdam, *ex Bedæ in Collect. de Septem Ordinibus,* quas & tenebant manibus, *ex Duran. lib. 3. cap. 6.* sed decentius fit, proprium adhibendo Purificatorium; quod vt ab alijs lineis pannis ad tergendas manus dignoscatur, conuenit, vt in medio illius pingatur Crux, vt in *Concilio Provinciali III. Mediol. in Instruct. supell. lib. 2. fuit decretum.*

l *Cum Hostia.* ] De hac plenius & commodius infra tit. 7. num. 1.

m *Parua Palla lineæ.* ] Ad differentiam Corporalis, quod & Palla dicebatur, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Soter.* nam erat Corporale magna Palla; Palla verò à palliando, *Duran. lib. 4. c. 29.* vestimentique genus est, *ex Baifio de Re vestiaria c. 13.* Ceterum *Innoc. III. lib. 2. cap. 56.* eam distinguit à Corporali, quatenus Calicem tegit, antiquitus enim Corporale quoque tegebat Calicem altera sui parte, *ibidem.* S. Anselmus antiquior in *libro de Diuers. Sacram.* putat tutius, quòd Calix operiatur, ne aliquid indecens in illum cadat. Ergo eo tempore Palla fuit in usu apud aliquos; quia non præcipit, sed suadet Anselmus, quod est tutius, geritque vicem Corporalis, sed diuisi. Quare & eiusdem materiæ debet esse, cuius est Corporale, de quo paulò post

pōst dicemus. Cur autem vulgò Anima vocatur? Auctor Græcus, in *Liturgia quadam cit. à Vicecomite lib. 7. cap. 5.* eam vocat Psychian; & psychi significat animam: vel quia intra Corporale plicatum asseruatur, quasi anima intra corpus.

Qui duplicem adhibent Pallam, alteram pro Calice, alteram pro Hostia, approbante, vt aiunt, Summo Pontifice, non sunt reprehendendi: non tamen imitandi sunt ab alijs sine Pontificia facultate. Esset enim additio ritus, quæ est à Pio V. prohibita.

n *Tum Velo serico.*] De hoc antiqui, *Clem. can. 72.* vbi quia lauati iubetur, è lino conijcitur fuisse. Pepli sudarij, vel aëris, quo operiuntur sancta, meminit *Chrysost. in liturgia.* vocat *S. Germanus in Theoria* Velamen, & Velamentum; & significare docet aërem tenebrosum noctis passionis Domini, seu lapidem monumenti. Sericea Vela donata fuerunt Hormisdæ ab Epiphano cum Calice gemmato, de quo supra, vt in *Epist. 1. Hormisdæ*: & benedici solita cum alijs vestibus puto, quia in *can. cit. 72.* sanctificata dicuntur. Docet *Amalar. Præfat. 2. ad lib. de Eccles. Offic.* apud Romanos Calicem inuolutum sudario ad Altare porrigi: Velumque inde dicitur, quia velando Calicem, eiusdem etiam velata esse mysteria signat. *Victorinus Premolus in Memor. Cleric. p. 3. cap. 7.* numerat Velum hoc inter alia necessaria sub mortali, nullo Auctore, nulla ratione allata: quod non placet, ex dictis supra, cum de Purificatorio ageremus.

o *Bursam.*] Peram vocat *Chronicum Moguntin.* sed *Bursam Burchard.* conuenitque vt Crucem in medio habeat, vt mos est. Non videtur in ysu

fuisse ante Concilium Rhemense, in quo *cap. 5.* iubetur, recondi Corporale simul cum libro, seu cum Calice: quæ verò pars eius aperta est, in hoc casu celebrantem respiciat, velo anteriori super eam reuoluto, vt Calix commodiùs deferri queat à Sacerdote ad Altare. Intra quam Bursam (aliàs superflua Bursa est) omnino recludatur Corporale (neque gratis distinguas, vtrum plures, an pauciores in Ecclesia dicantur Missæ) vt cautiùs & decentiùs Corporale deferatur. Pius V. dispensauit cum Hispanis, vt extra Bursam Corporale portari queat, ex *Hier. Cantono in suo Ordinario Diuin. Offic.* Vereor ergo, ne pigeat aliquos educere Corporale de Bursa: & quid, si in via in terram cadat?

p *Corporale plicatum.*] Palla dicitur à *Clem. Epist. 2. ad Iacobum.* Sindon ab *Isid. Pelus. lib. 1. cap. 123.* Palla Corporalis in *Ord. Roman. tit. de Pallis.* Corporale verò dicitur, quia in eo ponitur Corpus Christi, *Alcuin. c. 2. de Celebrat. Miss.* eiusque auctor est Eusebius Papa ante Siluestrum, quem communiter auctorem dicunt. *lege Burchard. lib. 3. Decr. cap. 99.* Sixtum auctorem facit *Polid. Virg. lib. 6. c. 12.*

Ex lino debet esse, *cap. Consulto. de Consecrat. Distinct. 1. ex Epist. Euseb. & Silu.* quia sindonem Christi representat, *ibidem.* Ex cannabe fieri posse, concedit *Azor. lib. 10. cap. 28. quest. 8.* neque debet misceri alia materia etiam pretiosiore, ex *Concil. Rhemen. cap. 3.* sed hoc intellige in interiori parte tam Corporalis quam Pallæ parua: nam in illius extrema & Pallæ superiori parte potest sericum & aurum addi, vt ait *Suarez 3. par. dispnt. 81. sect. 6.* nunc, Ata breuiori facta, breuius etiam est Corporale quam apud antiquos.

Quod attinet ad plicaturam Corporalis, docet *Alcuin. loco citat.* ita plicandum esse, vt nec initium nec finis appareat: quod & hodie obseruatur ab accuratioribus in Ecclesiastica disciplina: quia, *inquit*, Corporale significat lintheamina, & sudarium, præsertim capitis Christi. Cùm autem caput Christi sit Deus, qui nec initium habet nec finem; eadem, vt in Corporali sacra palla pallientur, & abscondantur, quàm maximè decet.

q *Simul cum Palla benedictum.* ] *Cap. Consulto. de Consecr. Dist. 1.* neque benedicatur Palla separatim; quia est vnum quid & veluti pars Corporalis; nec in Pontificali datur distincta benedictio. vnde & eodem cultu ve-

neranda sunt, & aded, vt non modò non tangenda sint à laicis, nec à sacra-  
tis feminis, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Sotero, vt Damásus ait, non ex Sixto, vt ait Platina*; sed neque lauanda ea sint in communi vase, vt statuit sanctus Clemens, & in *Ordine Romano* habetur eiusdem Decretum. Possunt quidem Corporalia tangi post eorundem benedictionem & lotionem, sed non post vsum: neque post lotionem iterùm debent benedici, *Silu. ver. Corporalia.* Si verò immunda adhibeantur notabiliter, peccatum mortale est, *Emman. Sa. ver. Sacra. num. 5. & est communis.* De eorundem verò vetito contactu, an sit peccatum mortale, dic vt suprà de Calice.

2 *Quibus ita dispositis, accedit ad paramenta, quæ non debent esse lacera aut scissa, sed integra, & decenter munda ac pulchra, & ab Episcopo item, vel alio facultatem habente benedicta: calceatus pedibus, & indutus vestibus sibi conuenientibus, quarum exterior saltem talum pedis attingat; induit se, si sit Prelatus secularis, supra Rocchettum, si sit Prelatus regularis, vel alius Sacerdos secularis, supra superpelliceum, si commodè haberi possit, alioquin sine eo supra vestes communes, dicens ad singula singulas Orationes inferiùs positas.*

Paramenta non debent poni in Altari, in quo Missa est facienda, nisi pro solis Episcopis & Cardinalibus, vt decreuit S. Rituum Congregatio die 7. Iulij 1612. Deficiente verò Sacristia, aut mensa separata, si in casu necessitatis ponantur in Altari, nunquam tamen in medio, sed in cornu Euangelij collocentur.

Birretum deponens Sacerdos, vt paramenta induat, ne illud super Missale deponat, neque super Calicem. Scopis item se purget, & mundet à puluere.

x *Non debent esse lacera.*] Si figura paramenti destruitur, vel inepta sit ad vsum sacrum, amittitur quoque benedictio, *arg. c. Quod in dubijs. de Consecrat. Eccles. vel Alt. ex Suarez 3. par. disp. 82. sect. 2.* Cingulum ergo nondum ruptum potest nodo reparari: quod si rumpatur, altera quidem parte poteris vti, non autem toto per nodum refarcito sine noua benedictione; quia forma amissa est. Et nota, quòd ligamina, quibus verè te cingis, sunt magis de forma Cinguli, quàm illæ eiusdem partes, quæ pendent versus terram;

ram; vt scias ferre iudicium de eodem iterum benedicendo.

[*Et decenter munda.*] Lethale peccatum admitti docet *Siluest. ver. Missa 1. quest. 2. §. 3.* si enormiter quis cum immundis celebret paramennis. lauanda verò sunt in proprio vase, ex *Conc. Herden. can. 4. de Consecr. d. 4. cap. Omnis.*

[*Ab Episcopo benedicta.*] Sacra vocat, hoc est, benedicta indumenta, ante alios primus *S. Anacletus Papa Epist. 2. tum Soterus Epist. 2.* deinde Sacrata dicta sunt, cap. *Vestimenta. de Conf. Dist. 1. ex Stephano.* quod autem docet *Nauar. in Man. c. 25. num. 84.* de vestibus, intelligitur etiam de Cingulo, contra *Scorum 4. d. 13. q. 2.* An verò benedictio vestium præcipitur sub mortali? affirmat *Nau.* & habentur in *Ord. Romano* etiam Cingulorum benedictiones omnium vestium Sacerdotalium.

Quòd autem ab Episcopo sint benedicenda, docet expressè *Innoc. III. lib. 1. Myst. Missæ cap. 9.* & addunt Doctores, benedictionem hanc esse ordinis Episcopalis, non iurisdictionis, quam idcirco Episcopus alijs delegare non potest sine facultate Papæ.

[*Vel alio facultatem habente.*] Hac de re dicemus infra in proprio loco circa finem *Missæ*; vbi de paramentorum benedictionibus.

[*Calceatus pedibus.*] Præceptum volunt esse *Sila. ver. Missæ. & Soius 4. dist. 13. quest. 2.* sed non nisi ad maiorem honestatem & decentiam hoc præscribi notat *Suarez 3. p. disp. 82. sect. 3. Ordo Rom. de Parasceue*: Non licet, inquit, Presbyterum, Diaconum, vel Acolythum ad Altare ministrare per nudos pedes. Et *Exod. 13.* cum calcamentis edebatur Agnus: quo signi-

ficatur asperitas vitæ, ex *Nazianz. Orat. 42.* & promptitudo ad omnia, ex *Esaiæ Abb. Tract. 22.* Laudandi verò sunt Clerici Regulares nostri, qui in Sacristia deponunt etiam communes crepidas, seu calceos, & alias ibidem ad id paratas crepidas induunt, ad maiorem nitorem & sacri ministerij splendorem.

[*Saltem talum pedis.*] Vestis Clericorum erat antiquitus etiam talaris; vnde & vocabatur Caracalla, *Beda testante de Gestis Angl. lib. 1. cap. 7.* & eum exponente *Baronio anno 303.* In clericis peregrinis & rusticanis tolerandæ videntur breuiores vestes, non tamen supra medium crus, *Homob. Tract. 4. quest. 145.*

Vestis autem & tonsura sunt sibi inuicem correlatiua, de qua *Dion. Eccles. Hierar. p. 2. cap. 3.* & *Baronius anno 58. num. 13.* Extat Bulla Sixti V. contra non ferentes habitum & tonsuram, grauissimis impositis pœnis. Significat tonsura abiectionem terrenarum cogitationum, *Augustin. lib. de Contemptu sæculi*; tum vitiorum refecationem, *Steph. Eduen. in Prol. lib. de Sacram. Altaris*; tum regiam Sacerdotis dignitatem, *Isid. lib. 2. de Offic. cap. 4.* tum coronam Christi spineam, quam peccatores denotant, portandam à Sacerdote, *S. German. in Theoria.* De hac *Ezech. 16. vt legit Hier.* Coronam gratiarum suscipiet vertex tuus. Concilium autem Palentinum sub *Vrbano VI.* definiuit, coronam Sacerdotis esse debere ad mensuram maioris Hostiæ; *Toletanum IV.* coronam clerici ad mensuram minoris Hostiæ, ergo Diaconorum & Subdiaconorum erit formæ mediæ.

[*Rocchetum.*] Dicebatur Linea, quia ex lino, in *Ordine Romano*: & quidem



dem hoc ordine numerantur ibi vestes Pontificis, Linea, Amictus, Linea Dalmatica (quã *ibidem* vocat Albam) Cingulum, Dalmatica, Orarium, Stola, & Planeta. ergo Linea Pontificis ante Amictum Rocchettum erat. Remansit in Linea S. Cyprianus prope martyrium, ex Pontio, hoc est, in Rocchetto, ait *Baron. anno 261.* alij explicant in Alba; sed assentior Baronio. quod si verum est, adhuc habes antiquiorem Lineæ seu Rocchetti vsum apud Adonem in *Martyrolog. 26. Nouemb.* vbi S. Alexander Episcopus & martyr sub Antonino dicitur suscepisse gladium stans in Linea: quo ferè loquendi modo vtitur Pontius in S. Cypriani morte. Nomen est nouum, cuius synonymum est Riccha apud *Crassum lib. 1. cap. 21.* Gallica profectò vox, Auenione fortè, cum degerent ibidem Summi Pontifices, introducta: nam in Calepini Dictionario septem linguarum Latina vox *Supparus* Gallicè sic vertitur, *Roquet.* Supparus autem, ex *Varrone lib. 4. de Lat. lingua,* dictus est, quòd supra induatur, sicut subucula, quòd induatur subtus. Ignatius Braccius vocem à Græco deducit idiomate; Primò, vt simplex vocabulum, à *πίποι.* quòd, vt vetera Lexica testantur, corymbi sunt ornatus gratia Sacerdotum stolis annexi; atque ita dicti, ob mali punici similitudinem. Limbus autem Rocchetti lineis corymbis, aut alio simili artificio acu pingi solet. Deinde, vt vocabulum compositum ex *ῥα* & *χρῶν:* siquidem *ῥα* particula molle & delicatum significat, vt *magnus ait Etymologistes:* *χρῶν* tunicam significat, ex eodem, & præcipuè lineam; ita vt *Rochiton* Græcis sit, Latinis tunica mollior & delicatior. Idem ab Hebræo de-

duci posse docet, à verbo *Rah;* quòd est spectare, intueri; & à nomine *Che-tan,* quòd est lineum. qua ratione Rocchettum esset linum spectabile, seu vestis linea speciosa. Hæc ille argutè. Manicas habet angustiores, vt ad opera bona manus sint expeditiores: in ceteris significationem communem habet cum Superpelliceo, de quo statim scribo.

a *Superpellicem.*] Antiquitus induebatur hæc vestis supra tunicas pelliceas, de pellibus animalium factas, *Durand. lib. 3. cap. 1.* ad indicandam innocentiam supra peccatum Adæ, quem vestiuit Deus tunica pellicea; ideoque coloris albi est hæc vestis. Meminit S. *Hieron. lib. 1. adu. Pelag.* candidæ vestis ad vsum Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & reliqui ordinis Ecclesiastici in administratione Sacramentorum: quæ verò alia inferiori Clero potuit esse communis vestis, nisi Superpellicem? Est item laxa, quia clericalis vita debet esse in eleëmofynis larga, *Gemm. lib. 1. cap. 232.* Induitur supra communes vestes, quia charitas operit multitudinem peccatorum: & habet formam Crucis, vt passionis Christi vestigia imitetur Ecclesiasticus, *Durand. loco citato.* qui & *cap. sequenti* in Superpelliceo, veste prima ante Amictum, intelligit fidem.

Sed vnde Cotta dicitur? Hetrusci vocant Cottam, quam vestem & togam Latini appellant. Ioachimus Perionius *de Lingua Gallica cum Græca cognatione lib. 3.* vocabulum Gallicum *cotte* à Græca voce *χρῶν* deducit, quæ tuniculam significat, mutatisque inter se litteris duabus, factum esse ait Cothinium. *χρῶν* autem est diminutiuum à *χρῶν,* de quo diximus supra, cum de Rocchetto, Pagninus in

*Enchi-*

*Enchiridio* ait, *Chitam* vel *Chetan*, significare linum; unde & *Chitana*, id est tunica lineæ; quamquam *Angelus Caninius* putat, hæc Punica potius esse vocabula quam Hebræa. *Ignatius Braccius* addit, non incongruè à *Cottis*, quod apud *Dores* caput significat, ex *Rodig. lib. 7. cap. 23.* Cottam dici posse, eò quòd in eam caput primò inferatur, mox reliquo corpore velato, solum ferè caput ex ea conspiciatur exertum. Extendebatur ultra medias tibias Superpelliceum clericale, *Concil. Basilien. sess. 21.* & *Camisia* idèò dicta est à *Codino de Officijs Constantinopolitanis, apud Buleng. lib. 2. cap. 39.* ad usum Lectorum & Psalmistarum.

b *Singulas Orationes.* ] *Seuerus Alexandrinus* meminit precum ad sacras vestes induendas. *Stephan. Eduens. de Sacram. Alc. cap. 10.* habet eandem precem ad Manipulum qua nos vtimur. *Chrysost. in Matth. Homil. 38.* indicat recitari aliquas preces. & certè conuenit, cum sint hæ sacre vestes, & ad Sacrificium ordinatæ.

Concordant Orationes hæ maiori ex parte cum significationibus vesti-

mentorum Sacerdotalium tropologicis; seu moralibus, quas antiqui tradidere, & nos infra enarrabimus. Sed dubitari potest, an Orationes originem ducant à prædictis interpretationibus, an verò interpretationes ab Orationibus: crederem ego, Orationes omnes, vt sic, ad Missam præparatorias, longè posteriores esse, etiam post *Durandum*. qui secutus antiquiores, de Stola scribit, significare iugum Domini, & Casulam charitatem, citato *Ordine Romano in ordinatione Presbyteri*. quæ interpretationes discordant ab Orationibus hodie dicendis ad Stolam & Casulam induendas: illam enim in Oratione appellamus Stolam immortalitatis, hanc verò iugum Domini suauæ. Sensus autem dictarum Orationum patebit, cum infra de Mysterijs vestimentorum agemus in fine huius tituli.

Neque debent omitti hæ preces sine causa, aliàs lethale peccatum est, *Nauar. cap. 25. num. 73.* licet *Burchard. Decretorum etiam Doctor* moneat, non ex præcepto, sed ex deuotione eas dici solitas esse. excusat *Suarez disputat. 82. in 3. p. initio.*

- 3 *Ac primùm accipiens* Amictum circa extremitates & chordulas, osculatur illud in medio, ubi est Crux, & ponit super caput, & mox declinat ad collum, & eo vestium collaria circumtegens, ducit chordulas sub brachijs, & circumducens per dorsum, ante pectus reducit & ligat. Tum *Alba* induitur, caput submittens, deinde *manicam dextram* brachio dextro, & *sinistram* sinistro imponens, *Albam* ipsam corpori adaptat, eleuat antè, & à lateribus hinc inde, & Cingulo per ministrum à tergo sibi porrecto, se cingit. Minister eleuat *Albam* supra Cingulum circum circa, vt honestè dependeat, & tegat vestes; ac eius simbrias diligenter aptat, vt ad latitudinem digiti vel circiter supra terram equaliter fluat. Sacerdos *accipit Manipulum*, osculatur *Crucem* in medio, & imponit brachio sinistro;

M

stro, deinde ambabus manibus<sup>m</sup> accipiens Stola<sup>m</sup>, similimodo<sup>a</sup> de-  
osculatur, & imponit medium eius collo, ac transversando eam<sup>o</sup> an-  
te pectus in modum Crucis, & ducit partem à sinistro humero pen-  
dentem ad dextram, & partem à dextro humero pendentem ad  
sinistram, sicq; utramque partem Stola<sup>a</sup> extremitatibus Cinguli  
hinc inde ipsi Cingulo coniungit.

c *Amictum.* ] Ab amictiando dicitur Amictus. Anabolagium, Ambolagium, Anagolagium, Humerale, & Amictus eadem sunt in Ordine Romano. Superhumeralia dictum est ab Alcuino cap. Quod sign. vestimenta. Humeralia ab Honorio quoque in Gemma, lib. 1. cap. 201. quia humeros regit. Raban. 1. Instit. Cler. c. 15. vocat Ephod-Bar, & esse ab Hebraeis deductum ad nostros scribit. ergo Apostoli sunt vsi. Orate, de quo Innoc. III. cap. 53. putat Vicecomes esse Amictum; sed idem Innocentius distinguit ab Amictu, de quo cap. 50. hic enim ante Albam, illud post Albam induitur. diversa est utriusque forma, ut Romæ videre est. Et Orate, quod hodie dicitur Fauon à Marcello in Carim. Pap. lib. 2. cap. 14. est propria Papæ vestis.

Caput amictu cingitur, tum collum, dorsum, & pectus. De collo Amal, lib. 2. cap. 17. De vittis reliqua cingentibus, Gemma supra, & Innocen. III. lib. 1. c. 50. Mystera aperiemus infra.

d *Osculatur illud in medio.* ] Cruces in vestibus Sacerdotalibus adhibitas esse à tempore sancti Marci Papæ, tradit Baron. anno 336. hodie in Amictu, Manipulo & Stola cruces adesse solent, ad recolendam Domini passionem. Sicuti Stola imponitur collo cum osculo, ut ait Durand. lib. 3. c. 5. ita simili ritu imponendus est capiti Amictus, in honorem sanctæ Crucis. Omittant igitur hoc loco signum

Crucis, quod præter Rubricam sibi faciunt quidam manu & Amictu simul à fronte ad pectus: vel signent se antequam accipiant Amictum; nam antiqui ter se signabant, ut scribit Severus Alexand. de Ord. oblationis, ante Amictum, & manu tantum. Quod autem super Casulam reflectitur Amictus à Regularibus, indicant hunc ritum Ryp. lib. 1. cap. 19. & Innoc. III. lib. 1. cap. 58. ex quo sequitur, simplicis Amictus vsus esse valde novum.

e *Alba induitur.* ] Podæris est appellata à Nazian. Orat. 3. quia Græci vocant pedes podas, & hæc vestis ad pedes demittitur, Durand. lib. 3. cap. 9. Camisia ab Amal. cap. 18. Tunica à Rabano loco cit. cap. 17. Tunica linea à Sermon. 3. de Indum. dicta quæque est Linea Dalmatica ab eodem Ordine Romano supra num. 2. citato: ubi etiam & absolutè Linea, quia ex lino. Denique Supparus ab Alcuino. Alba verò ante Amictum ab Ambrosianis, à Romanis autem post Amictum induitur, ut in Liturgia Chrysost. in Conc. Carthag. IV. cap. 41. & in Ordine Rom.

f *Manicam dextram brachio, &c.* ] Burchard. Motus enim naturalis à dextra est in sinistra; & creditur Christi manus dextra cruci prius affixa fuisse quàm sinistra, ex beata Birgitta lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 70.

g *Et Cingulo, &c.* ] Ordo Rom. Cingulum nominat. Alcuin. supra, Zonam, Baltheum, Ioan. Diac. in Vita S. Greg.

S. Greg. lib. 4. cap. 80. & Gemma an. lib. 1. cap. 201. Duarum eiusdem summatum meminit Innocentius III. lib. 1. cap. 37. fortasse enim tunc temporis, ut apud nos, extremitates cum ornatu erant. Leo IV. in Epist. ad Episcopos non meminit Cinguli ( quia non est vestis ) inter vestes Sacerdotales.

h *Accipit Manipulum.* ] Quarto loco indui Manipulum, scribit aperte Rabanus loco cit. cap. 18. alij, vel negligunt ordinem vestium, vel Episcopaliu ordinem seruant. Mappulam Ord. Rom. appellat, qua pituita oculorum, narium & oris detergebatur, inquit Alcuin. loco citato. Sudarium, Alcuin. idem, & Amalar. cap. 17. quo sudor abstergitur. Cingulum brachiale, Ord. Rom. in consecrat. Episc. Fauonem, Leo IV. Epist. ad Episc. & Gemma cap. 208. Manipulum, Rupert. lib. 1. cap. 33. & Hugo Victor. in Spec. cap. 6. Phanonem, & Mantile, Rabanus de Instit. Cler. lib. 1. cap. 18. qui & Mappam paruum vocauerunt. Lintheum cincticulum sacerdotale, Hesychius apud Bulenger. lib. 1. cap. 42. Aërem, Chrysost. in Liturgia. Decem ergo nomina certa Manipulus habuit; & apud antiquos Patres in usu fuisse, tradit Concil. Rhemen. apud Burchardum lib. 2. cap. 50. Et nomina quidem sunt ad placitum, sed res eadē est apud prædictos; tum ex fine, ad tergendum pituitam, & sudorem; tum ex eo, quia in læua, secundum omnes, portabatur.

Dubitatur, An idem sit cum Manipulo Palla illa linostima, quia ex lino erat apto ad tergendum, quam concessit Diaconibus S. Silvester, ut cum Dalmaticis ad læuam vterentur: affirmans sententia placuit valdè Roberto Cardinali Bellarmino, quo cum eam communicauimus. Vox ipsa linosti-

ma vim facit, quasi linostoma, quæ ex duabus constat vocibus Græcis, altera significante linum, altera os: nam vsus Manipuli erat ad tergendum os & oris pituitam, ut diximus. Stola volunt esse alij, ex Damaso citato in Actis Eccles. Mediolan. de cuius tamen expositione non constat. & Stola potius læuum, non læuam tegit; humerum, pectus & dextram partem conuestit; Manipulus propriè læuam partem tantum ornat. Fimbrias additas Manipulo describit Rupert. loco citato, qui primus inter Scriptores eum Manipulum appellauit. Quod si hanc vocem legas apud Seuerum Alexandrinum, seu Stephanum Eduensem, aduerte, quod est interpretum vox recentiorum, non Græcorum auctorum Ruperto antiquiorum.

i *Osculatur Crucem in medio.* ] Ut supra de Amictu est dictum.

l *Et imponit brachio sinistro.* ] Concordant omnes citati Auctores, eo fine, ut brachium dextrum liberius sit ad ministerium. vnde & idē ministri Manipulos deponunt in induendo Pontifice, ut longè sint expeditiores in eo ministerio, quod notat Duran. lib. 3. cap. 5. Adde, quod dextra manu commodiùs tergebantur oculi & os, mappula pendente à læua manu. Ligari verò debet Manipulus infra cubitum, non supra, nec longiùs à manu, ut ex prædicto fine & usu constat.

m *Accipiens Stola.* ] Orarium eam vocat Ordo Romanus in genere masculino, alij in genere neutro; quia Oratorum, hoc est, prædicatorum habitus est, ex Alcuino supra. quare non datur nisi Presbyteris & Diaconibus, quorum tantum munus proprium est concionandi. ab oratione deducit Beda vocabulum in Collectan. cap. de

Septem ord. quia in oratione & in ministerio Sacramentorum frequens est Stola vsus. Stola dicta est etiam in Ordine Romano à Græco stadi; id est indumentum, vel à stivo; id est orno. Ad gentia tendit, ex Amal. lib. 2. cap. 20. nam licet Stola esset vestis candida pertingens ad talos vsque, vt ait auctor Gemma lib. 1. cap. 104. tamen, introducta Alba, seu Camisia sacerdotali, mutata est Stola in torquem, vt ibidem & apud Durand. l. 3. cap. 5. cum similibris eam describit Ruperr. lib. 1. c. 33. eiusque vsus habetur in Abtis S. Clem. Merensis, parui S. Clem. Pape, apud S. Antonin. p. 1. tit. 6. cap. 26. qui Stola sua oinxit draconem. Sed & Cedrinus apud Buleng. lib. 1. cap. 38. scribit, Augustæ Stolas Apostolorum fuisse repertas.

Stolam verò in Missa omnino adhibendam esse, decreuit Concilium Braccaren. III. cap. 3. & habetur 23. cap. Ecclesiastica.

n. De osculatur. ] Durand. loc. citato, vt de osculo amictus supra diximus, & imponit collo vt torquem, ait Gemma loco cit. non longè à collo, contra quosdam. longè enim à collo est proprium Episcopi, premens ceruicem, & vtrumque humerum, ait Conc. Braccaren. citatum. si premit ceruicem, ergo prope collum.

o Ante pectus in modum Crucis. ] Ita Concil. Braccaren. loco cit. quod tamen Innocentij III. tempore Romæ non

4. Si celebrans sit Episcopus, non ducit Stolam ante pectus in modum Crucis, sed sinit hinc inde vtrasque extremitates pendere: & antequam accipiat Stolam, accipit paruam Crucem pectoralem, quam osculatur, & collo impositam sinit ante pectus chordulis pendere. Manipulum quoque non accipit ante Stolam, nisi in Missis Defunctorum, sed accipit ad Altare, cum in Confessione dicit, Indulgentiam, illumq; prius osculatur.

obseruabatur, vt ipse indicat lib. 1. cap. 54. nisi forte dicamus, cum ibi loqui de Stola Pontificali, in qua neque hodie obseruatur prædicta forma Crucis; quia Crucem pectoralem Episcopus habet.

p Ducit partem à sinistro humero. ] Burchar. Hoc autem est notandum diligenter; tum quia à sinistro ad dextrum latus Stola ductio prior in memoriam reuocat, me esse prius Diaconum quàm Sacerdotem (Stola namque Diaconalis est ab humero sinistro ad dextrum latus) sicut Episcopus prius induit Tunicellam Subdiaconi, & postea Dalmaticam Diaconi, vt quasi per gradus meminerit suæ summæ dignitatis; tum quia in ordinatione Sacerdotis eodem prorsus modo aptata fuit Stola collo eiusdem rei memoriam est continuandum; tum quia hac ratione, si bene aduertat, pars dextra Stola formans Crucem in pectore remanet superior supra partem sinistram eiusdem, quod infra tit. 3. in simili casu, non casu fieri dicendum est; pollice dextro, inquit Rubrica, super sinistram positò in modum Crucis. Meminit autem huius ritus in Stola distinctè Iuo Carnot. Serm. de Signific. indumentorum.

q Extremitatibus Cinguli, &c. ] Et hoc etiam describit Iuo ibidem cum Innocent. III. lib. 1. cap. 54.

1 Non ducit Stolam in modum Crucis. ] Quia ante pectus gestat eius loco Crucem pectoralem, quam ante Stolam accipit, ut solus notat *Innoc. III. cap. 53.* qua de re infra, cum de Vestibus Pontificalibus.

5 Postremò Sacerdos accipit <sup>2</sup> Planetam.

u Planetam. ] *Ordo Roman.* Vñtatum est vocabulum Planetæ, quidquid neget Durandus apud Latinos antiquiores reperiri, *lib. 1. cap. 9.* ubi negat, fuisse unquam à Græcis usurpatum. Planeta verò errorem sonat, & limbus Planetæ Sacerdotalis errabundus erat utrimque, & idcirco ad brachia reflectebatur, & subleuabatur, inquit *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 207.* Penula quoque dicta fuit, non tamen ea, de qua Paulus 2. *Timot. 4. vide Baronium anno 58. num. 69.* Casula item dicitur ab eodem *Ordine Romano*, hoc est, parua Casa, in *Gemma loco citato.* Infula ab *Hugone Victorin. in Specul. Eccles. cap. 6.* Tunica item à *Sennero Alexandrino de Ord. oblat. Cappæ ab Isidoro lib. 15. Orig. cap. 12.* ex conie-

[Osculatur.] Scribit *Duran. l. 3. c. 9.* Manipulū quoque. ] De quo idcirco *Innoc. idē c. 43.* & 59. post Casulam Episcopalem agit; apertius *Duran. l. 4. c. 7.* & idem habetur in *Ord. Rom.* causamque cum alijs dabimus infra *nu. 6.*

ctura tantum, quia capit totum hominem. Sed vide quæ diximus de Pluviali in 1. p. tit. 19. num. 3. contra *Durand.* Phelonium dicitur in *Actis Eccles. Mediolan. par. 4. lib. 2.* Planetæ sancti Petri meminit *Hugo Cluniacensis in Vita sancti Hugonis Abb.* quæ asseruatur Parisijs; ergo ab Apostolis ortum habet. Erant Planetæ totæ clausæ; post tempora *Ruperti* diuisæ sunt. & *Innocen. indicat lib. 1. cap. 42.* & 58. olim cum Cruce, etiam in parte posteriori; nunc cum columnæ potius specie, recentiori vsu, quæ & ad Passionem Domini spectat: quasi Sacerdos sit inter Columnam & Crucem Christi. Qui aliquam prædictarum vestium sponte omiserit, peccat mortaliter, ex communi Doctorum sententia.

6 Si sit Episcopus, & solemniter celebret, <sup>2</sup> accipit paramenta, & alia ut in Pontificali.

Pro Pontificali, debet intelligi *Carimoniale Episcoporum.*

x Accipit paramenta. ] Hoc est, Caligas, Amictum, Albam, Cingulum, Crucem pectoralem, Stolam, Tunicellam, Dalmaticam, Chirothecas, Planetam, Mitram, Annulum, & Manipulum: de quibus hoc loco, quia in Missali hoc ordine nominantur, & numerantur, omittamus tamen ea quæ sunt communia Sacerdoti.

Caligæ, Sandalia, apud sanctum *Hieronymum in Isai. lib. 5. cap. 20.* sunt

idem. Soleæ dicuntur ab *Alcuin. cap. Quid sig. vestim.* sed distinguuntur in habitu Episcopali, ex *Innocent. III. lib. 1. cap. 48.* nam Caligæ primùm induuntur vsque ad genua, & Sandalia generis feminini, seu Sandalium apud alios, pedes tantum contegunt, *Iuo Carnot. Serm. de Significat. indum. Sacerd.* Caligæ, quia ligantur, sic dicte, ex *Isid. lib. 19. Orig. cap. 34.* Cambagi, & Pedules, in *Ordine Romano.* Compagi, à *S. Gregorio lib. 7. Epist. 28.* Campobi, ab *Amalar. lib. 2. cap. 18.*

M 3 quorum

quorum vsus ab Apostolis manat, ex *Rabano lib. 1. Instr. Cler. cap. 22.* & probat ex *Marci cap. 6.*

De Cruce pectorali, quam Philacteria seu Filacteria (eò quòd filo suspendi solet, *Viccom. ait*) appellat *S. Gregorius Papa lib. 12. Epist. 7.* ut notat *Baron. ex Ioan. Diacono anno 604. & 827.* & Encolpium vocat *Nicephorus Episc. Cōstantinop. ad Leonem III. Papam, ut exponit idem Baronius anno 811.* solus apertè ante alios *Innocentius III.* agit, Crucem appellans pectoralem; quia pectus ornat, ut suprà significauimus *num. 4.* & laminæ Hebrææ eam suffectam esse, tradit *idem ibidem.*

Tunicellæ & Dalmaticæ originem & causas attulimus suprà in prima parte *tit. 19. num. 5.* quæ ambæ in Ordine Romano ad vsus Pontificis aliquando dictæ fuerunt Dalmatica maior, & minor; quia altera latior, altera strictior. Cur autem vtraque datur Episcopo? an quia in eo eminenter omnium sacrorū Ordinum sunt gradus; an quia duorum testamētorum custos? ita *Durand. suprà cap. 10. & 11. ex Hugone Victorino in Spec. Eccles. c. 6.* Antea verò non induebant Dalmaticas Episcopi sine Papæ licentia, vñ dicat *S. Gregorius lib. 7. Epist. 113. ad Aregium, & habetur can. Communis filius. Distinct. 23.* primumque à *Siluestro* concessa est Episcopis Dalmatica, ex *Durand. lib. 3. cap. 11.* hoc est aliquibus: sed sicuti ea, quæ in Ordine Romano lanca erat, serica deinde fuit, ex *Eduens. c. 11.* ita, quæ aliquorum erat, omnium deinde Episcoporum facta est communis vestis.

Chirothecæ ab Ordine Romano dicuntur Manicæ, quia manuum sunt ornamenta. conuenientem, ut Episco-

pi quælibet pars ornatior appareat. Ab Apostolis deducit hunc ritum *Gemma lib. 1. de Antiquo ritu cap. 215.*

Mitra, seu Apex, ex *August. 2. Ciuit. 15.* seu Sertum cum gemmis, ex *Ennodio de Mira sancti Ambrosij;* seu Corona Sacerdotalis, ex *Ammiano Marcellino lib. 29.* seu Corona gloriæ, ex *Euseb. Casariensi lib. 10. Histor. c. 4.* seu Pileum, generis neutrius; vel Galea, vel Tiara, ex *Isidor. lib. 19. Orig. cap. 21.* seu Inrula, ex *Hug. Victor. l. 1. de Sacrament. cap. 55.* seu Cidaris, ex *Alcuino cap. de Singulis vestibus;* seu Phrygium, ex *Niceph. lib. 14. cap. 34.* quod imposuit capiti *S. Siluestri Constantinus;* seu Lorum, ex *Balsamone apud Buleng. de Vest. Pontif. lib. 1. c. 6.* seu Auriphrygium circulare, ab *Innocentio III. in Sermonem de S. Siluestro* (nomina multa, eadem res) ab Apostolis ortum habet, ex *Baron. anno 34. num. 298.* & inter Episcopi insignia enumeratur, ad ornādum illius caput, & erudēdum Episcopum, ut infrà. Abbatibus non fuit concessa ante annum 1091. quo *Urbanus II.* eam dedit *S. Perro Cauensi,* Abbati *Cluniacensis Ordinis,* qui & eamdem ut sibi minùs congruā recusauit, *A&A Conc. Beneuent.* Sed alij docent, ante annum 1000. à *Siluestro II.* datam fuisse Mitram *Abbati S. Sauini Placentiæ,* & à *Leone IX.* anno 1049. *Abbati S. Iustini Patauino;* & extant Diplomata Pontificia. Mitra verò (ut alia taceam nomina) ex *Varrone lib. 1. de Lingua Lat.* vox est Latina, Græca, & Syriaca, vel Hebræa, quæ verba interpretatur *Iosephus Scaliger* hoc modo: Mitra Syriacum, Diadema Græcum, Vittæ Latinum, idem significant in lingua sua, nempe vinculum. *Calius Rhodiginus lib. 16. cap. 20.* à *puris* eam deducit.

deduct, quod significat filum, vt *mitra* fit quasi *mitra*, ex filo. erat enim fascia ad obligandum caput, ex *Hier. in Isa. 3.* ad vltim feminarum in capite, *Iudith cap. 10.* virorum etiam, ex *Goropio in suo Vertunno.* Sacerdotum quoque, *Exod. 39.* vbi LXX. Cidarim legunt ex bysso. Duo redimicula addebant Phryges in Festis solemni- bus per maxillas fluentia, ex *Hieronymo Prado in Exech. c. 21. vers. 26.* vel sub mentum ligabantur, ex *Buleng. loco cit.* quæ in nostra Mitra habentur. & fortè ab iisdem Phrygibus auri- phrygiata Mitra aliquid accepit: de qua in *Carimoniali Episcop. lib. 1. c. 17.* Duo cornua Mitræ accepta puto à Cidari Hebræorum, referente quasi cor- nua Moysis ex consortio Dei. *Nicolaus Lyranus Exod. 28. ex Iosepho* asse- rit, quod Mitra in acutum tendebat, & quod lamina aurea, secundum ali- quos, corniculata erat.

Pars Mitræ S. Siluestri asseruatur Romæ in Ecclesia S. Martini in Mon- tibus, quæ acutam formam refert, non altio- rem palmo communis manus: serico & auro est contexta, coloris cærulei, cum imagine B. Virginis & pueruli Iesu inter duos Angelos stantes Diaconali veste indutos. Valentia quoque visitur Mitra sancti Augustini altioris formæ, & item acuta, qui, vt supra, eam Apicem appellauit: serica est, & alba, quam cingit, & diuidit à cuspide linea cærulea serico & auro texta, testatur eandem esse *Martinus V. in Sermone de sancta Monica.* Similem ego vidi Bononiæ in Ecclesia S. Stephani auro & margaritis orna- tam, quæ erat sancti Isidori Hispalen- sis, cuius corpus ibidem quiescit. Ex quibus probatur antiquitas formæ in nostra Mitra. Quod si velis cum Ab-

bate Constantino Caietano, Opusculo de Tribus Hispaniarum Patronis, alium esse Isidorum, non Hispalensem, quem ille rectè probat Hispali mortuum, & ibidem quiescere corpus eius, sed Italo Siculum in Sicilia Episcopum, qui Bononiæ obiit, non perit argumentum nostrum de antiquitate; quia hi duo Isidori, ex eodem Caietano, fuere condiscipuli S. Gregorij Magni, & cœtanei. Lubens auctores nomino, honoris & veritatis ergo; quod & facere debuerat recentior, qui de Iure Abbatum scribens, in suum librum transtulit ipsamet verba, quæ de Mitra & alijs Abbatialibus vestibus in hoc Volumine scripsi, tacito Auctoris nomine, nominato in leuioribus alijs à se non semel.

Regula verò est Mitram & Baculum in Episcopis esse correlatiua, vt dicitur in *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 17.* & licet in Missali nihil de Baculo, quia ad eum assumendum nullam Episcopus recitat Orationem, sicut ad alia ornamenta præscriptas Orationes recitat in Missali positas, quarum causa de his hoc loco cum Missali agimus; tamen de eo breuiter hæc notabo, ne, Baculo omissio, à Lectore sine baculo corripiar.

Baculus, Virga Pastoralis, Pedum, Ferula, & Caputa, sunt synonyma, ex *Iuone Carnot. Epist. 8. & Hon. in Gem. lib. 1. cap. 217.* Cambucam alij vocant apud *Petrum Comestorem in Histor. Exodi cap. 52.* Cambuttam vocat *Ordo Romanus in Dedicacione Eccles.* sed Caputa & Cambutta corruptæ sunt voces, à Cambura voce barbarâ, quæ significat baculum retortum. Porro tres habet partes, summam retortam, vt pedum pastorum recuruum, ad colligendas, vt ait *Festus*,  
ones;



oes; mediam rectam, imam acutam. talis est S. Saturnini Apostolorum discipuli, qui Tholosæ cum imagine Sancti antiquissima habetur; & Valentia S. Augustini Baculus, qui est eburneus & rotundus; & item S. Isidori, quem ego vidi Bononiæ, vbi supra, cum Mitra eiusdem. datur enim Episcopo, ad regimen animarum; unde versus:

*Curua trahit mites, pars pungit acuta rebelles.*

Et sub imagine præfata S. Saturnini legitur iste versus,

*Curua trahit quos virga regit, pars ultima pungit,*

vt refert Hugo Victor. Spec. Eccles. cap. 6. Innoc. autem III. lib. 1. cap. 62. affert hoc carmen auctore incerto;

*Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta:*

id est, Collige vagos, sustenta debiles, & punge pigros. Est autem Baculus vltimum Episcopi ornamentum, Innocen. III. lib. 1. cap. 10. quem gestat ille manu sinistra, quæ cordis esse dicitur, & partem curuam populo vertit, Carimon. Episc. lib. 2. cap. 8. nec ornatur sudario, quod conuenit Abbatiali, Acta Mediol. Eccl. in Instruct. fabr. Eccl. ad differentiam Episcopalis.

Annulus datur Episcopo, de quo Optat. Milien. lib. 1. contra Parmenidem, & Ordo Rom. in Consecratione Episcopi. qui & aureus debet esse, Innocen. III. lib. 1. cap. 46. & benedictus, vt in Ordine Romano. daturque ad honorem, & significationem, quod Ecclesiæ suæ sponsus est; & quod velut Annulo signatorio non omnibus omnia reuelare mystetia debet. ita Isidor. 1. de Eccles. Off. cap. 5. & regulariter quidem in digito indice manus dextræ defertur; neque in gem-

ma sculptum quid esse debet, ex Durand. lib. 2. de Rit. cap. 9. sed in Missa Pontificali iubetur Episcopus gestare Annulum in digito annulari dextræ manus, Carimon. Episc. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 8. cui & in eodem digito in consecratione datur concelebraturo cum consecrante, Pontif. Rom. Alij caueant, ne vniquam Annulum gestent in Missa; qui expressè prohibitus fuit Protonotarijs non participantibus, & quibuscumque Doctoribus, à sacra Rituum Congregatione die 11. Februarij 1623. & item Canonici Cathedralium Ecclesiarum, qui se maiores aestimabant Protonotarijs, die 20. Nouemb. 1628. Canonorum verò nomine hac in re intelliguntur etiam Dignitates, siue sint siue non sint de gremio Capituli.

Vltima vestis Episcopi est Manipulus, Ordo Roman. de quo supra diximus non pauca. hoc loco quaerimus, Cur ille sit vltima vestis Episcopi? solum Durandus lib. 4. cap. 7. hunc ritum in Episcopo declarat: & Primò inquit, quia dum eum accipit in confessione ante Missam, ornamentum accipiens inferioris ordinis, & ab inferiori ministro, id est Subdiacono, cuius propria vestis est Manipulus, humilietur Episcopus coram Deo. Secundò, vt quod ore confitetur se peccasse, per fructum boni operis, qui significatur in Manipulo ad brachium ligato, reficiatur in mente. Tertio, vt concessa temporalia, per Manipulum adumbrata, videatur accipere per alienam manum, & cum sui cognitione in humilitate, ne ob temporalia eleuetur in superbiam. Quarto, ad notandum, quod tunc bonorum operum Manipulum cum præmio portabimus cum Christo, quando ad Altare Dei æterni tribu-

tribunal Iudicis peruenerimus : nam Episcopus typum gerit Christi Capitis nostri.

De Gremiali Episcopi, quia ad eius gremium ponitur ita dicto, neque Missale, neque nos loquimur; & præterea nihil de eo occurrit dicendum, nisi quod Episcopo deseruit tantum super femora cum Planetam indutus sedet. Succinctorium dici putat *Viccom. lib. 3. cap. 15.* sed *Innoc. III. lib. 1. cap. 10.* tertium Succinctorio dat locum; tum solus Papa eo utitur, *Carim. Papa lib. 2. cap. 14.* & usus eius est circa renes, ex *Iuon. Carnot. loco citato.*

Pluuiiale item est vestis Episcopi ad Horam Tertiam, Vesperas, Laudes, & Processiones, de quo diximus supra. De quibus autem Missale tacet, ut de Pallio Archiepiscopi, Orali Papæ, & alijs eiusdem vestibus ad Missam spectantibus, aliàs, Deo dante, scribemus.

Nunc breuissimam prædictorum omnium indumentorum subijciamus significationem, quam supra promissimus; quæ triplex est, Anagogica, Allegorica, Tropologica, seu Moralis.

Anagogica significatio est de Christo, cuius imago gloriosa est Episcopus.

Allegorica est de Passione Christi, quam Sacerdos minus gloriosè vestitus indicat.

Tropologica, seu Moralis, eruditionem continet conformem moribus Sanctorum quorumcumque ministrorum Ecclesiasticorum, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.

*Expositio Anagogica vestium Pontificalium de Christo.*

**C** Aligæ & Sandalia denotant Incarnationem Christi, de qua in *Psal. 59. In Idumaam extendam cal-*

*ccamentum meum, ex Stephano Eduensi de Sacr. Alt. cap. 11.*

Amictus, latibulum capitis, id est, diuinitatis in Christo, *idem Stephan. cap. 10.*

Alba, Resurrectionis gloriam, *idem Eduens. ibidem.* nouitatem vitæ in Christo, *Innocent. III. lib. 1. cap. 36.* & munditiam eiusdem, *S. Bonauent. de Myst. Missa.*

Cingulum, charitatem Christi, cuius extremitates duæ sunt, fecit, & docuit, *Innoc. cap. 37.* Maiestatem deitatis, *S. Germ. in Theoria.* Virginitatem Christi, *Bonau. loco cit.*

Crux pectoralis, passionem Christi, exemplar passionum aliorum Martyrum, quorum Reliquiæ in Cruce asseruantur, nihil apud Auctores inueni in hoc sensu anagogico.

Stola designat obedientiam Christi, *ex Steph. Eduensi loco cit.* & voluntariam seruitutem, *Bonauent. loco cit.*

Tunicella, doctrinam Christi inconfutibilem, quæ scindi non potest, *Innoc. cap. 39.*

Dalmatica, misericordiam Christi erga nos latam, & largam, *idem c. 40.*

Chirothecæ, hædorum pelliculæ, similitudinem carnis peccati in Christo, *idem cap. 41.*

Planeta, Ecclesiam vniuersalem, Christi vestem; posteriorem quidem partem antiqui Testamenti, anteriorem noui, *idem cap. 42.* integra ea erat, vndique clausa antiquitus, quia vna Ecclesia est, *Rupert. 1. cap. 22.* Plenitudinem gratiæ Christi, *ex Biel. lect. 11.* indicat.

Mitra, summam Christi honorificentiam, *Innoc. cap. 44.*

Baculus, potestatem, *idem cap. 45.*

Annulus, perfectionem donorum Spiritus sancti in Christo, *idem c. 46.*

N

Mani-

Manipulus in læua, beatitatem Christi, qui Viator & comprehensor erat, *idem cap. 43.* vel humilitatem Christi, *Bonauent. de Myster. Miss.* vel amorem cordis ad passionem, *Tolet. lib. 2. cap. 2.* fufius ista leges explanata locis citatis.

*Expositio Allegorica vestium Sacerdotalium de Passione Christi.*

**A**micus significat velamen faciei Christi, *Gabriel Biel in Can. lect. 11.* seu Coronam spineam, nam velat caput, non faciem, amictus, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5.*

Alba, vestem ab Herode Christo datam, *S. Thom. quest. 40. artic. 7.*

Cingulum, flagellum à Pilato iustum, *Durand. lib. 3. cap. 4.* vel funes, *S. Thom. loco cit.*

Manipulus, funem quo captus est, *S. Thom. loco cit.*

Stola, ligaturam ad Columnam, *Durand. cap. 5.* vel Crucem, *S. Thom. loco citato.*

Casula, purpureum vestimentum coram Pilato, *S. German. in Theoria.*

Sex numero sunt Sacerdotales vestes; in quarum senario numero, ait *Zachar. Andr. de Missa lib. 2. c. 1.* recolenda est illius passio, qui sex diebus creatum mundum, sexta ætate, sexta die, & hora sexta eundem reparauit.

*Expositio Tropologica omnium vestium Pontificalium & Sacerdotalium.*

**M**ultæ sunt, eæque ornatissimæ Sacerdotum Tunicæ, quia Sacerdotalis Ordo est veluti oculus ipsius Dei, vel Ecclesiæ, quibus per *Zachariam cap. 2.* dicitur: *Qui tetigerit*

*vos, tangit pupillam oculi mei.* Et sicut multis tunicis munitur oculus & tegitur, ijsque aded speciosis, vt iridis speciem referat, quod latè docet *Galenus de Vsu partium lib. 10.* ita Sacerdotes tam varijs tamque ornatis voluit Deus vestiri tunicis, vt memores essent, se tamquam oculos à Deo diligere; illudque muneris sui proprium esse, vt in Ecclesia Dei oculorum vice fungantur.

Itaque Caligæ & Sandalia monent, gressus rectos esse faciendos, & genua roboranda in præparationem Euangelij, quod est proprium Episcoporum, & prædicatorum; & item affectuum custodiam, qui sunt pedes animæ, ex *Jaone Carnot. Ser. de Signif. indum.* concordant hæc cum Oratione quæ dicitur ad Caligas.

Amictus docet decem. Labores esse ferendos, *Alcuin. cap. Quid sign. vestim.* Vel custodiam vocis, quæ formatur in collo, *Amal. lib. 2. cap. 17.* Vel spem cælestium, qua onus portamus, cuius Vitæ duæ sunt, fides, & operatio; timor pœnæ, desiderium gloriæ, *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 201.* Vel iustitiam, *Hugo Viet. in Specul. Eccles. c. 6.* Vel munditiam bonorum operum, *Raban. de Instit. Cleric. lib. 1. cap. 15.* Vel galcam salutis, *Gemma lib. 1. c. 82.* concordat hoc cum propria Oratione. Vel fortitudinem operum cum duabus quasi Vitis, intentione, & fine. *Innocen. lib. 1. cap. 50.* Vel fidem, *Biel lect. 12.* Vel fiduciam, *Scortia lib. 2. cap. 8.* Vel contemplationem, *S. Thom. quest. 83. artic. 5.*

Alba connotat duodecim. Perseuerantiam, *Alcuin. supra.* Vel castigationem totius corporis, *Amalar. supra cap. 18.* Vel castitatem totius vitæ, *Gemma supra cap. 202.* Vel munditiam animæ,

aniam, *Hugo Viët. loc. cit.* & concordat cum propria Oratione quæ dicitur ad Albam. Vel munditiam carnis, *idem Erud. Theol. lib. 1. cap. 46.* Vel continentiam, vel summam iustitiam, *Raban. cap. 16. supra.* Vel nouam vitam Sacerdotis, *Rupert. supra cap. 20.* Vel lorica iustitiæ, *Gemma lib. 1. cap. 82.* Vel munditiam vitæ latam in libertatem filiorum Dei, *Innocen. III. supra cap. 51.* Vel fidem, & innocentiam, *S. Thom. loco citato.*

Cingulum indicat septem. Discretionem, moderatricem virtutum omnium, *Alcuin. supra.* Continentiam, *Amalar. supra cap. 22.* Custodiam cordis, *Gemma cap. 203.* Castitatem corporis, *Hugo Viët. supra.* Feruorem continentiam, ne sit remissa, *Raban. cap. 17.* concordat cum Oratione propria. Arcum contra hostes, *Gemma lib. 1. cap. 83.* Fortitudinem, *Hesych. lib. 5. in Leuit.*

Crux Pectoralis memoria est Passionis Christi, & Martyrum, vt eam Pontifex recondat in pectore, *Innocen. III. lib. 1. cap. 53.* concordat cum sua Oratione.

Stola decem significat. Iugum Christi est; feratur ergo vtroque humero, *Alcuin supra.* ad genua tendit, ad humilitatis indicium, *Amal. supra c. 20.* ab humeris ad vtrumque latus descendit, vt per arma iustitiæ à dextris & à sinistris muniamur. Cingulo colligatur, quia virtutes virtutibus iuuantur, *Iuo Carnot. supra.* Obedientiam Evangelij significat, quæ tum à sinistro humero actiuæ vitæ, tum à dextro contemplatiuæ Crucem in pectore format, & mundo crucifixum facit, *Gem. lib. 1. cap. 204.* Fortitudinem cum perseverantia, *Hugo dicto cap. 6.* Munditiam vitæ, *idem supra cap. 48.* Ora-

tium ad pectus est, vt ore & corde precetur, *Rab. supra cap. 19.* Hasta est contra hostes, *Gemma supra cap. 82.* Memoria est Passionis Domini, & Crucis in pectore, *Bonavent. in Mysterijs Misse.*

Tunicella, quæ non videtur in Episcopo, demonstrat virtutes intimas Episcopi proprias, *Amal. lib. 2. c. 22.*

Dalmatica immaculatæ vitæ typus est, *Durand. supra cap. 11.* Liberalitatis erga pauperes, *Innoc. III. cap. 56.* & ideo fuit etiam data Diaconis, quorum munus erat præcipuum, ministrare mensis, *Act. 6.* Religionis immaculatæ, quæ, *ex Iacobo, est, apud Deum Patrem, visitare pupillos & viduas in tribulatione, & immaculatum se custodire, Amalar. cap. 21. supra.* Charitatis geminæ, *Hugo Viët. supra cap. 6.*

Chirothecæ manus tegunt, vt opus fit in publico, intentio in occulto, *Gem. cap. 215.* vel exempla Sanctorum præ manibus habenda esse movent, *Durand. lib. 3. cap. 12.*

Planeta, quæ super omnes est, charitatis est symbolum, *Alcuin. supra;* ideo duplex est, ante pectus, & post humeros, vt Deus ametur, & proximus; amicus, & hostis, *Amalar. cap. 19.* parua casa est, quæ totum hominem tegit, charitas, *Gemma lib. 1. cap. 207.* Vel prudentiam cum charitate duæ Casulæ partes persuadent, *Hugo supra cap. 6.* contra hostes clypeus est, *Gemma dicto cap. 82.* reliqui supra citati charitatem interpretantur. Pars anterior strictior est, quia Deus vnus; posterior est latior, quia proximi amor est multiplex, *Tolet. lib. 2. cap. 2.* Obedientiam denique significat, *ex Bellarino nostri Ordinis in Doctr. Concil. Trident. par. 3. cap. 5. num. 6.* Concordare potest Ora-

tio propria cum prædictis, quia iugum amoris Calula est, & Stola iugum patientiæ, inquit *Suar. 3. part. disput. 83. sec. 2.*

Mitra cum duobus cornibus scientiam requirit utriusque Testamenti contra hostes, *Hugo Viet. supra cap. 6.* duæ vitæ, seu himbriæ posteriores, sunt Spiritus & Littera: ad humeros pendent, ut, quod docet Episcopus, opere compleat, *Innocent. III. cap. 60.* Baculus correctionem pastorem docet, ea ratione qua *Hugo Vietorin. dicto cap. 6.*

*Per Baculum rectum doceas, Episcopum, recte*

*Vivere, per flexus ferri properes misereri.*

Annulus fidei Sacramentum est cum Sponsa, à qua numquam discedendum est, ex *Stephan. Eduen. de Sacr. Altaris cap. 2.* fertur in digito indice manus dextræ, quia digitus index salutaris dicitur à *Duran. lib. 2. de Rit. cap. 9.* digitus autem significat Spiritum sanctum, cuius dona Episcopus distribuit in ordinatione Clerici, *Innocent. III. cap. 46.* In Gemma nihil sculptum esse debet, ex *Synodo Mediolan. de Sacra suppellebili*, ut Deum ipsum in Annulo veneremur Episcopi.

In Missa verò Pontificali fertur Annulus in digito dextræ manus, non autem sinistra, quod est sponsæ proprium; & item in digito annulari, qui est remotior ab indice; ne indice quasi coronato ab Annulo Episcopus uti videatur ad consecrationem Corporis Christi, si, quod sentio, dicere liceat. Nam Annulus corona manuum dicitur à sapientioribus, & coram Christo digitorum coronam deponere conuenit, seu remo-

tius saltem gestare: vnde & alij, vnde dictum est supra, prohibetur vsus Annuli in Missa; tum ad differentiam Episcopi, tum ad humilitatis indicium coram sanctissimo Sacramento, quod manu tractari debet.

In Manipulo septem disce. Quia portatur in sinistra, præsentem vitam laboriosam representat, *Alcuin. supra.* Repudium mundanæ cogitationis, quia eo tergebatur pituita, *Amal. supra cap. 24.* Pœnitentiam cum fletu, ad tergendas animæ labeas, *Gemma. an. 208.* & concordat cum Oratione quæ dicitur ad Manipulum. Vigilantiam contra acediam, quia eo tergebantur oculi, *Eduens. cap. 10.* contra hostes Claua est, *Gemma d. cap. 82.* Discretionem deuotam, *Biel. lect. 12.* Retributionem futuram bonorum operum, *Rup. lib. 1. cap. 33. ex Psal. 125. Veni cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Verùm clausula sit cum *Iuone Carnot. Serm. cit.* Ornamenta hæc, ait, non sunt virtutes, sed virtutum insignia, quibus tamquam scripturis videntes admonentur, quid debeant appetere, quid vitare, & ad quem sua facta dirigere. Prouideat ergo, inquit *Innocent. III. cap. 64.* diligenter Episcopus, & attendat Sacerdos studiosè, ut signum sine significato non ferat, ut vestem sine virtute non portet, ne forte similis sit sepulchro deforis dealbato, intus autem omni pleno spurcicia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quantum venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestium, sed splendor animarum. *Hæc Innocent.*